

Nalan Büyükkantarcioglu
Hacettepe Üniversitesi

1. Giriş

Günümüzde söylem çözümlemesi kapsamında yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığında, çoğunun temelinde insan iletişiminin sözel yanının bulunduğu gözlenebilir. Söylem çözümlemesi içinde gelişen bir alan olan konuşma çözümlemesi, özellikle konuşma eylemi içinde bireyin aktardığı anlamların aktarılma biçimlerini, bu biçimlerin bireysel ve toplumsal değişkenlerden nasıl etkilendiğini ve içeriklerini ele alır. Grice (1975)'in belirtmiş olduğu 'işbirliği ilkesi', yani, konuşmanın niceliği, niteliği, bağıntısı ve biçimi çerçevesinde, konuşanın ve dinleyenin ilintili olma özelliklerinin ve sezdirimlerin ön plana çıkması, Sperber ve Wilson (1986) tarafından açıklanan 'Bağıntı Kuramı' çerçevesinde de bilişsel ve zihinsel süreçlerin anlamı yorumlamadaki işlevleri, söylem çözümlemesinde salt dilbilgisel ölçütlerin yeterli açıklama getirmediğini göstermeleri açısından önem taşımaktadırlar. İletişim eylemi içinde çevresel ve bireysel söz-dışı etmenlerin de katkısıyla oluşan bağlam, sözcelerin anlamsal çözümlemeleri için, sözel bağlam kadar etkinlik taşır. Sözel iletişimin insan yaşamında çok büyük bir paya sahip olduğu gerekse de, iletişimi yalnızca sözel boyut içinde irdelemek ve konunun sözel-olmayan boyutunu ikincil önemde ele almak - özellikle de konuşma çözümlemesi alanında kimi eksiklikleri de beraberinde getiriyor olsa gerek. Oysa, herhangi bir konuşmacıyı şöyle bir gözlemlediğimizde, iletinin anlaşılmasını sağlayan etmenler içinde sözel olanlar kadar sözel-olmayan eylemlerin de önemli rol oynadığını anlayabiliriz. Başka bir anlatımla, bir iletinin yalnızca sözel boyutta anlam kazandığını, çıkarımların sadece sözcelere dayandığını varsaymak, yüzyüze yapılan konuşma ile telefon hattında yapılan konuşma arasında hiç bir farkın olmadığını varsaymak gibidir. 'Bağıntı Kuramı' nda (1986) anlatılan " a) daha önce bellekte yer almayan yeni bir bilginin eklenmesi, b) daha önce bellekte yer alan bir bilginin doğrulanması yoluyla sağlamlaştırılması, c) daha önce bellekte yer alan bir bilginin yanlışlanması yoluyla silinmesi " (Doğan 1996, s.135), sözel olduğu kadar, kimi durumlarda, sözel-olmayan etmenlerin de katkısıyla gerçekleşmektedir denebilir.

Göstergebilim içinde sözel-olmayan iletişim biçimlerini temel inceleme konusu edinmiş alanlardan birisi olan yüz -el bilgisi (kinesics), bireyin yüz ifadeleri (örneğin, mutlu ya da hüzünlü bir bakış; yüzün istem dışı kızarması, vb.), kaş, göz, ağız ve diğer bedensel eylemlerin ayrıntılarında verilen iletileri incelerken (Gumperz & Hymes 1971; Bolinger 1975), bir diğeri, duruşbilgisi (proxemics), bedenin duruş biçimleri, dokunsal eylemleri, bedeni diğer bireye yakın ya da uzak tutma gibi ölçütlerle oluşturulan iletileri araştırır (Lyons 1977; Gumperz & Hymes 1971).

Kendi özgün alanlarıyla bağlantılı olarak, sözel-olmayan iletişimi inceleyen başka alanlar da vardır. Gerek dilbilimde, gerekse ruhbilim, insanbilim, toplumbilim gibi alanlarda iletişimin sözel-olmayan boyutuyla ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır (bazıları; Harper, Wiens, ve Matarazzo 1978; Ekman & Friesen 1972; Birdwhistell 1952, 1970, 1974; Morain 1978; Meloni, Thompson, Beley 1982; McLeod 1980; Littlewood 1981; Hymes 1972; Mehrebian 1972; Baltaş & Baltaş 1992). Ne var ki, bu gibi çalışmalar sözel-olmayan iletişim biçimlerini ya ruhbilimde olduğu gibi, bireyin kendisiyle ilgili dışa vurumları, bireylerarası ve toplumsal davranış biçimleri açısından incelemiş, ya da, insanbilim ve toplumbilim alanlarında, kültürlerarası farklılıkların bir parçası olarak ele almışlardır. Ruhdilbilim ve toplumdilbilim alanlarında, örneğin, çocukta sözel-olmayan göstergelerin edinimi dilsel toplumsallaşma sürecinin bir boyutu olarak ele alınır. Yabancı dil öğretiliminde sözel-olmayan göstergelerin ele alınması, amaç dilin kültürünü öğrenmede, dolayısıyla iletişim yetisinin (communicative competence) geliştirilmesinde yararlı görüldüğu içindir. Bu nedenlerle, sözel ve sözel-olmayan iletişim biçimlerinin çoğu kez birbirlerinden bağımsız, ayrı ayrı incelendiği söylenebilir. İki arasında var olan bağımlılık (dependency) ve bu bağımlılığın konuşmanın anlamını yorumlamadaki işlevi, sözü edilen alanlarda sınırlı sayıdaki araştırmaların konusunu oluşturmuştur.

2. Amaç

Sözel-olmayan göstergelerin iletişimdeki işlevleri üzerinde derinlemesine çalışan kişilerden başlıcası Klaus R. Scherer'dir (Scherer 1971, 1977, 1979, 1980, 1981,1982a,1982b,1985). Scherer'in bu çalışmaları, hem insanın ruhbilimsel incelenmesi, hem de söylem çözümlenmesi açısından önem taşımaktadır. Yazımızın sınırları içinde Scherer'in betimleme ve bulgularına kısaca değineceğiz. Scherer, sözel-olmayan göstergelerin iletişimdeki işlevlerini incelerken bireyin davranış ve kişilik çözümlmelerine olduğu kadar, söylemin oluşumu ve anlam niteliğinin değişimi gibi konulara da değinmiştir.

Bu yazının amacı, Scherer'in incelemelerinden yola çıkarak, Türkçe konuşma çözümlenmesi içinde sözel ve sözel-olmayan göstergeler ayrı ayrı ve bir arada ele alındığında anlamın nasıl farklı yorumlar kazandığını örneklemlerle göstermektir.

3. Sözel-olmayan göstergelerin nitelikleri ve iletişim:

Yüz ifadeleri, mimikler, el-kol işaretleri, bedenin duruş biçimleri, kimi diğer bedensel eylemler, sözel-olmayan bedensel göstergeler olarak bilinirler. Scherer, sessel (vocal) olanla, sözel (verbal) olanı ayırt ederken, sessel olan özellikleri (sesin yüksekliği, tonu, vurgusu) de sözel-olmayan (non-verbal) göstergeler kapsamında ele alır. Dildeki sözel göstergeler nedensizlik (arbitrariness), ayrılık (discreteness) ve

değişmezlik (invariance) özellikleri gösterirler. Sözel olmayan göstergelerin ise, görüntüsel (iconic), sürekli (continuous) ve olasılı (probabilistic) olma özellikleri vardır (Giles, Scherer & Taylor 1979; Scherer 1977). Bu açıdan, iletinin gerek dürümlenme, gerekse çözümlenme aşamalarında hem konuşmacının, hem de dinleyicinin söylemsel amaçları ve çıkarımları, eşlik eden sözel-olmayan göstergelerin niteliğinden de büyük ölçüde etkilenir.

Scherer, sözel-olmayan eylemlerin dört ayrı işlevini belirtmektedir: (1) anlamsal işlev (semantic function), (2) dizimsel işlev (syntactic function), (3) edimsel işlev (pragmatic function), 4) konuşmadan- konum -çıkartımlı işlev (dialogic function) (Scherer, van Dijk 1985 içinde, s. 200-202). Anlamsal işlevlerine göre, sözel-olmayan göstergeler eşlik ettikleri sözel iletinin anlamını daha da güçlendirebilirler ("gel" ya da "git" derken yapılan el işaretleri gibi); dinleyicinin, konuşmacının amaçladığı doğrultuda, sözel iletinin tam tersi bir anlamı çıkarabilmesini sağlayabilirler; ya da sözel ifadelere yeni anlam yorumları katabilirler. Diğer yandan, konuşmaların sırasına (turn taking), başlamasına, bitmesine, izlenip izlenmediğine veya anlaşılıp anlaşılmadığına ilişkin çıkarımlar sözel-olmayan göstergelerin dizimsel işlevleri olarak tanımlanmaktadır. Scherer'e göre, bu tür göstergelerin edimsel işlevlerinden biri, bireylerin toplumsal kimliğine (yaş, cinsiyet, toplumsal katman, yöre, vb.), kişiliğine ve ruhsal özelliklerine ilişkin ipuçları vermesidir. Diğerisi ise, dinleyicinin konuşmacıyla aynı fikri paylaşım paylaşmadığını, dikkatini verip vermediğini belli etmesiyle ortaya konulan işlevdir. Konuşmacı buna göre söylemin içeriğini ve gidişini değiştirme gereği duyabilir. Son olarak, Scherer tarafından konuşmadan-konum-çıkartımlı işlev (dialogic) diye adlandırılan işlev, sözel-olmayan göstergeler aracılığı ile konuşmacının ve dinleyicinin konumsal kimliklerine ya da birbirlerine olan yakınlıklarına ilişkin bilgiler edinilmesidir.

Sözel-olmayan göstergeler sözü edilen bu işlevlerin kimi kez bir kısmını, kimi kez de tümünü bir arada sergileyebilirler. Buna bağlı olarak, iletişimin sözel ve sözel-olmayan göstergeler ağı içinde, hem konuşmacının, hem de dinleyicinin söyleme ilişkin çıkarımlarını yönlendiren çok yönlü, karmaşık işitsel, görsel, zihinsel ve bilişsel süreçlerinden söz edilebilir.

4. Örneklemeler ve Yorumlar

Yazımızın bu bölümünde verilen Türkçe konuşma örneklemeleri, yukarıda sözü edilen işlevlerin bir kısmını betimlemek amacıyla olduğu kadar, sözel-olmayan eylemlerin dikkate alınmaması durumunda konuşmanın ne tür farklılıklar ya da eksikliklerle yorumlanabileceğini de göstermek amacıyla yazılmıştır. Özellikle bu amaç doğrultusunda, aşağıda sunulan örneklemeler sözel-olmayan eylemlere ilişkin hiçbir açıklama sağlanmadan, 50 yetişkin deneğe yazılı olarak verilmiş ve ne anladıkları sorulmuştur. Bu deneklerin 39 tanesi Hacettepe Üniversitesi, Dilbilim Bölümü,

1997-98 öğretim yılı, 1.sınıf, 1.yarıyıl öğrencileridir. Bu öğrencilerden, kendilerine yazılı olarak verilen konuşmalardan ne gibi anlamlar çıkardıklarını açıklamaları istenmiştir. Diğer 11 denek, değişik mesleklerden ve toplumsal katmanlardan gelmektedirler. Sözel-olmayan göstergelerin yokluğu durumunda metnin nasıl anlaşılacağına ilişkin yorumlar deneklerin kendi yorumlarıdır.

Ayrıca içlerinde verilen ve zorunlu olarak sözel olarak betimlenmeye çalışılan sözel-olmayan eylemler, bu çalışma bağlamında yazılı değil de, görsel olanaklarla -örneğin bir video bantla- sunulabilselerdi, daha açık-seçik anlaşılabilirlerdi.

4.1. Durum : Bir iş yerinde yönetici konumundaki (A), yeni işe alınan ve başarılı olacağı düşünülen sekreteri, bu sekreterin birlikte çalışacağı yönetici yardımcısına (B) tanıtmaktadır :

A- Sana söyleyeyim, bu kız tam bir cadı ! (göz kırpıp, gülerak kızın sırtına hafifçe vurur)

B- Desenize işimiz var ! (yaylanarak kafasını iki yana sallayıp, memnunlukla gülümser)

A- Sana da böylesi layık ! (eliyle 'mükemmel' işareti yapar)

Bir kısım deneğe göre (22 kişi) , (A), (B)'ye karşı pek iyi düşünceler beslememekteydi, ya da (A)'nın daha önceden (B)'nin kişiliğine ilişkin olumsuz saptamaları olmuştı. 'Cadı' sözcüğünün olumsuzluk içeren anlamından yola çıkarak, kızın sorun yaratan bir kişi olduğu, ama (B)'nin de -her nedense ?- (A)'nın gözünde böyle bir kızı hak ettiği düşünöldü. (B) durumdan pek hoşnut gözökmüyordu. Deneklerden bir kısmı da (18 kişi), 'cadı' sözcüğünün yan anlamı üzerinde durarak, kızın ele-avuca sığmaz, oldukça zeki biri olabileceğini belirttiler. Bu deneklere göre de, kız (B)'yi parmağında oynatabilecek, ama (B)'de kızı kendi yöntemleriyle yola getirebilecekti. Az sayıda deneğe göre ise (6 kişi), (A), son tümcesi ile (B)'ye , (B)'nin daha önceki yanlış bir kararını anımsatmaktaydı. Belki de (B), bir önceki sekreteri işten çıkarmak için uğraşmış, şimdi de başına daha beteri gelmişti. Geri kalan 4 denek bu konuşma metnini yorumsuz bıraktılar.

Oysa, (1) no.lu konuşma metni yalnızca sözel ölçütlerle değil, içinde betimlenen sözel-olmayan eylemler eşliğinde çözümlendiğinde elde edilen anlamlar çok farklıdır :

- (A) sekreteri övmektedir.
- (B) tümcenin yalın anlamının tümüyle tersine memnuniyetini belirtmektedir.
- (A) yardımcısının işlerinin çok yoğun olduğunu sezdirerek, yardımcısını övmektedir.

4.2. Durum : (B) gece bir eğlenceye gitmiştir. (A) ile geceyle ilgili olarak konuşmaktadırlar :

- A- Dün gece nasıl geçti?
- B- (burnunu kıvrıp,ağzını yayar ve yüzünü ekşitir) Çok eğlendim!
- C- Yaa, keşke gitmeseydin!

Bir grup denek (17 kişi), (A)'nın dün gece evde daha ilginç ya da daha eğlenceli şeyler olduğunu söyleyerek devam edeceğini savladı; dün gece evde tam tersine çok kötü olaylar da olmuş olabilirdi. Bu nedenle, (B) evde oturmuş olmalıydı. Diğer bir grup için (9 kişi), (A) , (B)'nin eğlenceye gitmiş olmasını pek de onaylamıyordu. Belki de gidilen yer (B)'nin toplumsal konumuna ve yaşına uygun değildi. Kimi deneklere göre de (13 kişi), (A), evde yalnız kaldığı için serzenişte bulunmaktaydı.Yorum yapmayan 2 deneğin dışında kalan 8 denek için (A)'nın son tümcesi bir tür çekememezlik ifadesiydi. Ama tüm denekler için, (B) iyi bir gece geçirmişti. Oysa araç-ıçî bilgilenmenin ışığında (B)'nin berbat bir gece geçirdiği anlamı çıkmaktadır. 'Çok eğlendim' tümcesindeki anlam, sözel-olmayan göstergelerle tam tersi bir nitelik kazanmaktadır.

(1) ve (2) no.'lu örneklerin sözel -olmayan eylemleri arasında belirgin bir dizimsel farklılığa dikkat çekelim : (1) no.'lu örneklemede sözel-olmayan eylemler sözcüğe eşlik etmekte ve eş zamanlı bir nitelik göstermektedir. Yani, konuşma eylemiyle beden eylemi aynı anda yapılmaktadır. Konuşmacılar böylece amaçlanan anlamları güçlendirmektedirler. (2) no.'lu örneklemede yüz eylemleri (B)'nin tümcesinden hemen önce yapılmıştır ve (A)'nın doğru çıkarımda bulunması için alt yapı hazırlamıştır.

4.3 Durum : (A), (B)'nin canının sıkıldığını bildiğinden, ona seçenekler sunmaktadır :

- A- Sinemaya gidelim mi?
- B- (Kolları iki yana sarkık, ağzını gerip, içini çekerek, gözleriyle tavanda bir daire çizer.)
- A- O zaman evde oturup, TV izlese?
- B- (dişlerini gösterip, gözlerini açarak) İstersen papazkaçtı oynayalım!

Bu konuşmayla ilgili olarak, yorum yapmayan bir deneğin dışında, tüm denekler, (B)'nin son sözcüğüyle arzuladığı bir eylemi dile getirdiğini düşündüler. Oysa, bu konuşma ile ilgili şu çözümlenmeleri yapmak olası : (B)'nin gözleriyle tavanda daire çizmesi şeklindeki sözel-olmayan göstergesi, (A)'nın önerisini

beğenmediğini belirttiği için, (A) bu çıkarım üzerine konuşmasını yeni bir öneri sorusuyla sürdürür.

(B)'nin yanıtından önce sergilediği bedensel gösterge, hemen ardından gelen sözceğin yalın anlamını geçersiz kılmaktadır. Elbette, 'istersen papazkaçı oynayalım' sözcesindeki sessel özellikler (vurgu, tonlama, ses yüksekliği) de anlam yorumunu güçlendirirlerdi (Yazımızın başında da belirtildiği gibi, Scherer bu özellikleri dilin sözel-olmayan özellikleri arasında tanımlar). Ancak deneklere yalnızca yazılı metinlerin verildiğini ve yorumların sadece sözel göstergelere dayandırıldığını göz önünde bulundurmalıyız. Şimdi varsayalım ki bu konuşma şöyle devam etsin :

A- Tamam, haydi kağıtları getir !

Bu durumda (A), ya (B)'nin sözel ve sözel-olmayan tepkilerinden gerekli çıkarımı yapamamış, dolayısıyla da (B)'nin sözcesini yalın anlamıyla anlamıştır. Bir başka olasılığa göre de, (B) iletilen anlamı kavramış, ancak (A)'ya seçenek sunmaktan usandığı için anlamamazlıktan gelerek, konuşmanın gidişini değiştirmiştir. Bir başka anlatımla, (B)'nin son bedensel göstergesi, (A)'nın, konuşmanın soru-yanıt çizgisindeki gidişine son vermesine yol açan bir etki yaratmıştır.

4.4 Durum : Eve geç kalan çocuk (A), annesinden (B) özür dilemektedir :

4.4.1.

- A- Anne geç kaldım, özür dilerim.
- B- (kafasını yukarıdan aşağıya sallar)
- A- Ama, anne !

4.4.2.

- A- Anne geç kaldım, özür dilerim.
- B- (kafasını yukarıdan aşağıya sallar)
- A- Sağol, anlayış göstereceğini biliyordum!

Örneklemelelerde (B)'nin sözel -olmayan eylemleri aynı gözükmele birlikte, 4.4.1'de (A) üzerinde olumsuz, 4.4.2'de ise olumlu bir etkilenme yaratmış, bağlantılı olarak, (A)'nın sözceleri iki konuşmada farklı tepkileri dile getirmiştir. Burada, kafa sallama biçimindeki sözel-olmayan gösterge olasılı (probabilistic) bir göstergedir. İçerdiği anlam, karşıdaki kişinin zihinsel ve bilişsel çözümlenmeleri doğrultusunda, eğer başka bir ipucu yoksa, iletiyi verenin amacıyla örtüşebilir ya da örtüşmez.

Yanlış anlamalar olabilir. Eğer konuşmacı bu tip göstergelerden doğru çıkarımlar yapabilmişse, bir sonraki sözcüğü ile bağlantılı olacaktır. Bu da, kimi sözel-olmayan göstergelerde gösterge-kavram bağlantısının değişkenliğine işaret etmektedir (Ekman & Friesen 1969).

Denekler, bu örneklemelerde (B)'nin sözel-olmayan göstergelerine ilişkin açıklama sağlanmamış olduğu için, boş bırakılan konuşma sıralarında olası sözel iletiler konusunda varsayımlarda bulunmuşlardır. Bu varsayımlar, 4.4.1'de annenin kızgınlığını, 4.4.2'de ise durumu kabullenişini göstermektedir.

4.5 Durum : (B), (A) ile telefonda konuşmakta, (C) ise (B) ile aynı fiziksel ortamı paylaşmaktadır. (C) telefon konuşmasını dinlemektedir :

A- İyi günler Metin Bey !

B- İyi günler sayın müdürüm ! (sağ elinin orta parmağı ile 'traş' işareti yapar).

A- Rahatsız ettim, yapılacak bir iş var da.

B- Ne demek! Buyrun, emredin ! (aynı anda yaka silker)

A- Buraya hemen gelerseniz konuyu anlatırım.

B- Hemen geliyorum efendim. (dudağını ısıtır, ağzını gerer, yumruğunu sıkır)

A- Görüşmek üzere !

(telefon kapanır)

C- Madem gitmek istemiyordun, bir mazeret uydursaydın ya !

(B)'nin içtenlikli olmadığını gösteren sözel-olmayan eylemleri, müdür (A) tarafından gözlenemediği için, sözcüğü gerçek anlamlarında yorumlanmış olsa gerek. Ayrıca içinde açıklanan sözel-olmayan eylemleri gözlemleyen (C) için ortada bir çelişki vardır. Sözel-olmayan göstergelerin katkısıyla oluşan bağlam, (C) için (B)'nin sözel söylem içeriğini geçersiz kılmış ve (A)'dan farklı bir çıkarım yapmasını sağlamıştır. Bağlantılı olarak da, kendi sözcüğünün içeriğini belirlemiştir

Deneklerin çoğu (33 kişi), (C)'nin çıkarımının neye dayandığını bilmedikleri için, (A)'nın telefonu kapattıktan sonra (C)'ye başka şeyler de söylemiş olduğunu varsaydılar. Oysa böyle bir şey yoktu. Olmadığına göre, (C)'nin sözcüğü de pek bağlantılı gözüküyordu. Yorum yapmayan 1 denek dışında, geri kalan deneklere göre (16 kişi), (B), telefon konuşmasından önce (C)'ye o gün bürodan çağrılırsa gitmek istemediğini söylemişti. Bu nedenle de (C) böyle bir çıkarımı yapabiliyordu.

5. Sonuç

Bu yazının sınırları içinde bir kısım sözel-olmayan göstergeleri konuşma çözümlemesi içinde ele alıp, kimi işlevlerine örneklemeler getirmeye çalıştık. Bu tür

göstergelerin anlamsal işlevleriyle ilgili örneklemeleri çoğaltmak ve daha geniş kapsamlı bir araştırma yapmak elbette mümkündür. Geniş bir araştırma kapsamında, işitsel ve görsel etkileri de verecek teknik gereçlerle sunumun açıklayıcı niteliği güçlendirilebilir. Burada önemli olan, sezdirimlerin, dinleyicideki zihinsel ve bilişsel süreçlerin işleyişinde sözel-olmayan göstergelerin işlevleridir. Bu işlevlerin de ışığında söylem çözümlemesinin daha kapsamlı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Baltaş A. & Baltaş Z. 1992. *Beden Dili*. İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Birdwhistell, R. L. 1952. *Introduction to Kinesics : An Annotated System for Analysis of Body Motion and Gesture*. Washington, D.C. : Foreign Service Institute.
- Birdwhistell, R. L. 1970. *Kinesics and Context*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Birdwhistell, R. L. 1974. The Language of the Body : the Natural Environment. Albert Silverstein (ed.) içinde, *Human Communication : Theoretical Explorations* s. 203-220. New York: John Wiley & Sons.
- Bolinger, D.L. 1975. *Aspects of Language*. 2nd ed. Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Doğan, G. 1996. Söylemin Yorumlanması. A. Kocaman (haz.) içinde, *Söylem Üzerine* (s. 114-146), Hitit Yayınevi.
- Ekman, P. , & Friesen, W.V. 1969. The Repertoire of Nonverbal Behaviour : Categories, Origins, Using and Coding. *Semiotica*, I s. 49-98.
- Ekman, P. , & Friesen, W. V. 1972. Hand Movements. *Journal of Communication* , 22 , 353-374.
- Giles, H., Scherer, K. R., & Taylor, D. M. 1979. Speech Markers in Social Interaction. K. R. Scherer & H. Giles (haz.) içinde, *Social Markers in Speech*. S. 343-381. Cambridge : Cambridge University Press.
- Grice, H. P. 1975. Logic and Conversation. P. Cole ve J. Morgan (haz.) içinde, *Syntax and Semantics*, 3 , s. 41-58. New York: Academic Press.
- Gumperz J. J. and Hymes, D. 1971. *Directions in Sociolinguistics : the Ethnography of Communication*. Ch. 13. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Harper, R., Wiens, A., Matarazzo, J. 1978. *Nonverbal Communication: the State of the Art*. New York : John Wiley.
- Hymes, D. 1972. Models of Interaction of Language and Social Life. J. Gumperz ve D. Hymes (haz.) içinde, *Directions in Sociolinguistics : Ethnography of Communication* . s. 35-71. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Littlewood, W. 1981. *Communicative Language Teaching : An Introduction*. London : Cambridge University Press.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*, vol. II, chp.3, Cambridge University Press.

- McLeod, B. 1980. *The Relevance of Anthropology of Language Teaching*. Croft, K. içinde *Readings on English as a Second Language*. Cambridge, Mass.: Winthrop Publishers, Inc.
- Mehrebian, A. 1972. *Nonverbal Communication*. Atherton : Aldine.
- Meloni, Thompson & Beley. 1982. *Say the Right Thing : A Functional Approach to Developing Speaking Skills*. Reading, Massachusetts : Addison Wesley Publishing, Co.
- Morain, G. 1978. *Kinesics and Cross-Cultural Understanding*. Virginia : Center for Applied Linguistics.
- Scherer, K. R. 1971. Randomized Splicing : A Note on a Simple Technique for Masking Speech Content. *Journal of Experimental Research in Personality*, 5, s.155-159.
- Scherer, K. R. 1979. Personality Markers in Speech. K.R. Scherer & H. Giles (haz.) içinde *Social Markers in Speech*. S. 147-209. Cambridge : Cambridge University Press.
- Scherer, K. R. 1980. The Functions of Nonverbal Signs in Conversation. R. St. Clair & H. Giles (haz.) içinde, *The Social and Psychological Contexts of Language*. S. 225-244. Hillsdale, NJ. : Erlbaum.
- Scherer, K. R. 1981. Speech and Emotional States. J. Darby (haz.) içinde, *The Evaluation of Speech in Psychiatry*. s. 189-220. New York : Grune & Stratton.
- Scherer, K. R. 1982 b. The Nonverbal Dimension: A Fad, a Field, or a Behavioral Modality. H. Tajfel (haz.) içinde, *The Social Dimension : European Developments in Social Psychology*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Scherer, K. R. 1982a. Methods of Research on Vocal Communication: Paradigms and Parameters. K. R. Scherer & P. Ekman (haz.) içinde, *Handbook of Methods in Nonverbal Behavior Research*. S. 136-198. Cambridge : Cambridge University Press.
- Scherer, K.R. 1977. The Effect of Stress on the Fundamental Frequency of the Voice. Paper Presented at the Acoustical Society of America Meeting., Miami, Fl.
- Scherer, K.R. 1985. Analysis of Nonverbal Communication. Van Dijk, T. (haz.) içinde, *Handbook of Discourse Analysis*. Vol.2 : *Dimensions of Discourse*. London : Academic Press.
- Sperber, D. ve Wilson, D. 1986. *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford : Blackwell.